

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Beynəlxalq münasibətlər və
İqtisadiyyat fakültəsi Elmi
Şurasının 04.05.2017-ci il tarixli
7 sayılı protokolu

“Təsdiq edirəm”

Elmi Şuranın sədri,
prof.Z.M.Həsənalıyev

5304.01 - “İqtisadi fəaliyyət növləri”

İxtisası üzrə

Doktorluq İmtahanı

Proqramı

Bakı - 2017

GİRİŞ

5304.01 - “İqtisadi fəaliyyət növləri” ixtisası üzrə doktoranturaya qəbul imtahanının proqramı bakalavr və magistr hazırlığı prosesində tədris edilmiş “Sahibkarlıq fəaliyyəti”, “Maliyyə menecmenti”, “Sənaye iqtisadiyyatı”, “İnvestisiya fəaliyyətinin təhlili”, “İqtisadi riyazi üsulları”, “Xarici-iqtisadifəaliyyəti”, “Marketinq” fənlərinin tədris proqramı əsasında tərtib edilmişdir.

Doktoranturaya qəbul imtahanının proqramına daxil edilmiş mövzuların məntiqi ardıcılığı elə qurulmuşdur ki, doktoranturaya daxil olmaq istəyən mütəxəssisin göstərilən fənlər üzrə bilik səviyyəsini müəyyən etmək mümkün olsun.

Proqrama daxil edilmiş mövzular “İqtisadi fəaliyyət növləri” üzrə lazım olan minimum bilikləri məntiqi ardıcılıqla əks etdirir. Bu isə imtahan vaxtı doktoranturaya daxil olmaq istəyən mütəxəssisin sualları başa düşməsi və cavab verməsini asanlaşdırır.

Mövzu1. Sahibkarlığın forma və növləri.

Sahibkarlıq, sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında məlumat.Növlərə görə sahibkarlıq: İstehsal, komersiya, maliyyə, məsləhət. Formasına görə sahibkarlıq: xüsusi, dövlət, bələdiyyə. Mülkiyyətçilərin payına görə sahibkarlıq: fərdi, kollektiv. İstehsal sahibkarlığı - elmi texniki, əmtəə istehsalı, xidmət göstərilməsi, əmtəə və xidmətlərin istehlak istehsalı, məlumat. Kommersiya sahibkarlığı - ticarət, ticarət – almaq, ticarət

–vasitəci, əmtəə birjası. Maliyyə sahibkarlığı - bank, audit, lizinq, fond birjası.

Məsləhət sahibkarlığı- iqtisadi idarəetmə, marketinq, istehsal, informasiya texnologiyası, ixtisaslaşdırılmış xidmət.

Mövzu 2. Təsərrüfat subyektlərinin maliyyə vəziyyətinin təhlili.

Maliyyə vəziyyətlərinin təhlili. Maliyyə vəziyyətinin təhlilində məqsəd. Maliyyə vəziyyətinin təhlilinin vəzifələri: aktivlərin tərkibi və quruluşu, onların vəziyyəti və hərəkəti; öz və cəlb edilmiş kapitalın mənbələrinin tərkib və quruluşu, dinamikasının qiymətləndirilməsi, onların vəziyyəti və hərəkəti.

Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının mütləq və nisbi göstəricilərinin təhlili və onun səviyyəsinin dəyişməsinin qiymətləndirilməsi.

Təsərrüfat subyektinin ödəmə qabiliyyətinin və onun balansının aktivlərinin likvidliyinin təhlili.

Maliyyə təhlilinin informasiya mənbələri: istehsalın texniki hazırlığı haqqında informasiya: normativ informasiya, plan informasiyası (biznes planı); istehsal (iqtisadi) uçotu, operativ-texniki uçot, mühasibat uçotu, statistik uçot, hesabatlar: illik maliyyə-mühasibat, rüblük (dərç olunmayanlarda daxil olmaqla), seçilmiş statistik və maliyyə hesabatı (komersiya hesabatı); başqa informasiya (mətbuatda dərç olunan, rəhbərdən sorğu, ekspres informasiya); mühasibat balansı və onun təsərrüfat əlamətləri(vaxta görə, tələb edilmə mənbələrinə görə, maliyyə formasına görə, informasiya həcminə görə, fəaliyyət xarakterinə görə, mülkiyyət formasına görə, əks edilmə obyektinə görə,təhliletmə üsuluna görə).

Mövzu 3. İdarəetmənin səmərəliliyi anlayışı, onun növləri və göstəriciləri.

Səmərəlilik və idarəetmə. Səmərəliliyin qiymətləndirilməsi və ümumiləşdirilmiş göstəriciləri: istehsal həcmi, mənfəət, rentabillik, vaxt və s, səmərəliliyin xüsusi göstəriciləri: əmək məhsuldarlığının artım tempi, məhsulun material tutumluluğu, fondvermi, kəmiyyət göstəriciləri: kompleks əmək göstəriciləri: idarəetmə sferasında canlı əməyə qənaət (say, idarəetmə əmək proseslərinin azaldılması və s); idarəetmə sisteminin fəaliyyətinin maliyyə göstəriciləri.(İdarəetmə xərclərinin azaldılması), vaxta qənaət göstəriciləri (təşkilatı prosedur, informasiya texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində idarəetmə tsiklinin davamlılığının azaldılması).

Keyfiyyət göstəriciləri: idarəetmənin elmi-texniki səviyyəsinin yüksəldilməsi,menecerlərin ixtisasının yüksəldilməsi; qəbul edilən qərarların əsaslandırılması səviyyəsinin yüksəldilməsi, təşkilatı mədəniyyətin formalaşması, əməkdən zövq almaq;ictimai inamı qazanmaq ; təşkilatın sosial məsuliyyətin artırılması, İdarəetmənin təşkili və strateji səmərəsi. Potensial və real səmərəlilik. Səmərəliliyə təsir edən daxili və xarici amillər.

Mövzu 4. Sahibkarlıq fəaliyyətində investisiya təminatı.

İnvestisiya mədaxilli investisiya variantının secilməsi, diskontlaşdırma. İndiki investisiya qoyuluşu və gələcək mənfəətin alınması arasındakı əlaqə. Göstəricilər sistemi: dövrün əvvəlinə investisiyanın miqdarı, investisiyanın qoyulduğu dövr, mənfəət norması (faiz stavkası), qoyulan investisiyanın təşkilindən sonrakı artımı, illik ödənilən məbləğ, inflyasiyanı nəzərə almaqla və almamaqla mənfəətlik səviyyəsi, aktivlərin bazar qiyməti, investisiyanın dəyərinin dəyişməsi, dövr ərzində sırf (təmiz) mənfəət, inflyasiya səviyyəsi. Maliyyə (kommersiya) riski: kredit, faiz, valyuta və əldən verilmiş xeyir riski. Müəssisənin likvidliyi: mütləq, nisbi və məhsulun cari rentabelliği, satışın rentabelliği, kapitalın rentabelliği.

Mövzu 5. İnformasiya-komputer proqramları əsasında biznes-planı tərtib edilməsi.

Proqram təminatı haqqında məlumat. Xüsusişdirilmiş proqram. Müəssisənin idarə edilməsi qlobal avtomatlaşdırılmış sisteminin maliyyə modulu. Xüsusişdirilmiş proqramı. ("layihə-ekspert") əsasında biznes-planlaşdırma işi.

Proqram vasitəsi ilə biznes-planın hazırlanması ardıcılığı: müxtəlif səviyyəli ümumiləşdirilmədə detallı biznes-planın işlənməsi (yəni bütövlükdə forma və onun ayrı-ayrı bölmələri); müəssisənin maliyyələşdirmə sxeminin təyin edilməsi, müxtəlif maliyyələşdirmə mənbələrinin cazibədarlığının qiymətləndirilməsi; müəssisənin müxtəlif inkişaf ssenarilərin müqayisəsi (o cümlədən amillərin təhlilin köməyi ilə); maliyyə sənədləşməsinin standart paketində formalaşması, firmanın fəaliyyətinin hər tərəfli təhlil etmək üçün vacib olan çox geniş yayılmış maliyyə göstəricilərinin hesabatı; beynəlxalq tələblərə tam cavab verən biznes-planın mətninin hazırlanması (müxtəlif dillərdə).

Mövzu 6. Müflisləşmə və müəssisənin sanasiyası.

Müflisləşmə və onun mahiyyəti. Müflisləşmənin iqtisadi sistemin fəaliyyətində rolu. Cari likvidlik əmsalı. Müəssisənin öz vəsaitləri ilə təmin olunma əmsalı. Müəssisənin müflisləşməsinin xarici amilləri. Müflisləşmənin daxili

amilləri. Xarici amillər: iqtisadi, sosial-siyasi, hüquqi, elmi-texniki tərəqqi, təbiət-iqlimi və ekoloji. Daxili amillər: firmanın məqsəd və vəzifələri, təşkilatı və idarəetmə istehsal potensialı, sosial-iqtisadi. Müflisləşmənin prosedurları. Müəssisənin sanasiyası. Sanasiya məfumu haqqında anlayış. Müəssisənin sağlamlaşdırılmasının (sanasiya) maliyyə planı və bu planın bölmələri: müəssisənin ümumi xarakteristikası, maliyyə sağlamlaşdırılması planı üzrə qısa məlumat, maliyyə vəziyyətinin təhlili, ödəmə qabiliyyətinin bərpası tədbirləri, bazar və rəqabət, müəssisə marketinqi sferasında fəaliyyət, istehsal planı, maliyyə planı. Müflisləşmə zamanı bilməyərəkdən fəaliyyət, bilərəkdən müflisləşmə, fiktiv müflisləşmə.

Mövzu 7. Lizinq sövdələşməsinin növləri və onların iştirakçılarının maraqları.

Lizinq terminin mahiyyəti. Lizinq prosesi haqqında anlayış, lizinq və kredit. Əmlakın qısa müddətli lizinqi. Əmlakın orta müddətli lizinqi. Əmlakın uzun müddətli lizinqi. Klassik lizinq sövdələşməsinin lizinq subyektləri arasındakı qarşılıqlı əlaqə. Lizinqin prinsipal sxemi. Lizinqin düz və dolay iştirakçıları. İcarəyə götürülən əmlaka nəzərən lizinq növləri: sirf (təmiz), tam hissə-hissə. Maliyyələşdirmə növünə görə lizinq: təcili bərpa edilən (revolver). İştirakçıların sayına görə lizinq: düz, dolay, çox tərəflərin iştirakı ilə. Əmlakın növünə görə lizinq: daşınan əmlakın, daşınmaz əmlakın. Öz dəyərini ödəməyə görə lizinq: tam ödəmə ilə lizinq (və ya tama yaxın), natamam ödəmə ilə lizinq. Operativ və maliyyə lizinqi.

Mövzu 8. Maliyyə dayanıqlığı göstərcilərinin təhlili və qiymətləndirilməsi.

Maliyyə dayanıqlığı anlayışı, onun mahiyyəti. Maliyyə dayanıqlığında mütləq və nisbi göstəricilər. Öz dövrüyyə vəsaitlərinin mövcudluğu. Ehtiyat və xərclərin formalaşmasının öz və uzun müddətli zayom mənbələrinin mövcudluğu. Mütləq maliyyə dayanıqlığı, normal dayanıqlı maliyyə vəziyyəti, qeyri dayanıqlı (böhrandan əvvəl) maliyyə vəziyyəti, böhranlı maliyyə vəziyyəti. Dövrün əvvəli və sonuna maliyyə dayanıqlığı vəziyyətinin təhlili, hesabat ilində maliyyə dayanıqlığından dəyişikliklərin öyrənilməsi, bu dəyişikliklərin səbəblərinin təyin

edilməsi. Maliyyə vəziyyətinin sabitləşdirilməsinin yolları. Maliyyə vəziyyətinin dayanıqlılığını xarakterizə edən maliyyə əmsalları.(avtonom əmsal, öz və istiqraz vəsaitlərinin nisbəti, manever əmsalı, müəssisənin bütün vəsaitlərinin mobillik əmsalı, dövriyyə vəsaitlərinin mobillik əmsalı, ehtiyat və xərclərin öz vəsait mənbələri hesabına təmin edilməsi əmsalı, istehsal təyinatlı əmlak əmsalı, maddi dövrüyyə vəsaitləri əmsalı, zayom vəsaitlərinin uzunmüddətli cəlb olunma əmsalı, qısa müddətli borc əmsalı, kredit borcu əmsalı, ehtiyat və xərclərin avtanom mənbələri əmsalı). Maliyyə dayanıqlılığını səviyyələndirən əsas prinsiplər. Likvidlilik balansı.

Mövzu 9. İntestisiyanın kommersiya səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi metodları.

İntestisiya haqqında: mahiyyəti və rolu. İntestisiya layihələrinin səmərəliliyi və onun qiymətləndirilməsinin məzmunu. İntestisiya layihəsinin komersiya səmərəliliyinin məzmunu. İntestisiya layihəsi səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinin əsas prinsipləri.

Pul axını: investisiya, əməliyyat, maliyyə.

Qiymətləndirmədə istifadə olunan qiymətlər: carı (daimi) proqnoz. Toplanmış pul axını və infilyasiya. Diskont norması. İntestisiya layihəsinin komersiya səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinin əsas göstəriciləri. NPV, İRR, Pİ, PBP(DBP). Bu göstəricilərin məzmunu və təyin edilməsi metodları.

Mövzu 10. Biznes-planın tətbiq edilməsinin texnikası və prinsipləri.

Biznes-planı. Məzmunu və mahiyyəti. Biznes-planın obyekt və subyekti.

Tam biznes plana daxil olunmalı məsələləri: verilən məhsul və ya xidmət növünün alıcılar tərəfindən qəbul edilməsinə əminlik; investorların potensial tələbatlarının başa düşülməsi; mülkiyyətçinin hüquqları.

Biznes-planın tərtibində məqsədi: firmanın müasir məqsədinin geniş və tam təhlili və onun məqsədinin təyin edilməsi, onların həyata keçirilməsi yolları və

gözlənilən nəticələri; xarici investorlar və tərəfdaşlar üçün firmanı cəzb edən formada təqdim etməkdir.

Ümumilikdə biznes-planın bölmələri: xülasə, firma, bazar və rəqabət, məhsul, satış, istehsal, maliyyə, investisiya və əlavə informasiya.

Mövzu 11. Modelləşdirmə və eksperiment aparılması idarəetmə problemlərinin həlli metodları kimi.

Model, modelləşdirmə, proqramlaşdırılmamış həll, məhdudiyyət, problem, həll və s. məzmunu və mahiyyəti. Qərar qəbulu nəzəriyyəsi haqqında ümumi məlumat. Məsələnin həllində keyfiyyət təhlili. İdarəetmə qərarlarının qəbulu oblastları haqqında məlumat. Modelləşdirmə, qəbul edilən qərarların möhkəmliyi və öz-özünü

tənzib etməsinin təminatçısıdır. Modelləşdirmə prosesində qərarların qəbulu üçün bazis elementlərinin mövcudluğu.

İqtisadi-siyasi modelin qurulması. Materialların optimal bölüşdürülməsi modeli (xətti).

Eksperiment, onun məzmunu. Eksperimentin həyata keçirilməsi prinsipləri; məqsədyönlülük, eksperimentin “təmizliyi”, eksperimentin zonasının (hüdudlarının) düzgün müəyyən edilməsi. İdarəetmə eksperimentinin mümkün nəticələri,

Mövzu 12. Sahibkarlığın təşkilati-hüquqi formalarının təsnifatı.

Sahibkarlıq haqqında məlumat. Sahibkarlığın təşkilati-hüquqi formaları: istehsal yoldaşlığı və cəmiyyət; istehsal kooperativləri; dövlət və bələdiyyə unitar müəssisələr; qeyri-kommersiya təşkilatları. Təsərrüfat yoldaşlığına daxildir; tam yoldaşlıq; inama görə yoldaşlıq (kommmandit yoldaşlıq). Təsərrüfat cəmiyyəti bölünür: açıq tipli səhmdar cəmiyyəti; qapala tipli səhmdar cəmiyyəti; məhdud məsuliyyətli cəmiyyət; əlavə məsuliyyətli cəmiyyət.

Mövzu 13. Biznes- planının işlənilməsi mərhələləri.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin məzmunu. İdeya və yeni ideya. Xarici stimül və daxili oyandırıcı qüvvə. Fəaliyyətdə çətişmayan məqamlar və onun yaxşılaşdırılması ideyaları. Yeni xarici ideyaların mənbəyi və onların biznes-planda əks etdirilməsi. Sahibkarlıq ideyalarının əmələ gəlməsinin əsas subyektiv amilləri. Sahibkarlıq dəyərlərinin əsas amilləri. Biznes-planda sahibkarlıq ideyasının seçilmə, qiymətləndirmə və reallaşdırma mərhələləri. Bazar mühitində müəssisənin missiyasının mahiyyəti: firmanın etikası, əsas prinsipləri, firmanın xarici görünüşü, təşkilatın dəyəri, firmanın özünü aparma norması, müəssisənin mədəniyyəti, müəssisənin avtoriteti və s.

Mövzu 14. Xarici-iqtisadi fəaliyyətin növləri.

Xarici-iqtisadi fəaliyyətin məzmunu. Xarici-iqtisadi fəaliyyətin növləri; xarici ticarət-əmtəə, xidmət, informasiya, intellektual mülkiyyət; beynəlxalq investisiya əməkdaşlığı; beynəlxalq istehsal kooperasiyası; valyuta və maliyyə-kreditməliyyatları.

Yanacaq-enerji kompleksində xarici-iqtisadi fəaliyyət: neft, qaz, neft məhsullarının ixracı, birgə müəssisələrin yaradılması, kapitalın ixrac olunması (xaricdə neft və qaz sənaye müəssisələrinin yaradılması), xarici ticarət, xarici ticarət müqaviləsi müqavilənin valyuta şərtləri.

Neft ixracının rallaşdırılmasının əsas çətinlikləri; hasilatın aşağı düşməsi, OPEK ölkələri ilə rəqabət, neft hasilatındakı yüksək istehsal xərcləri, neftin ixrac qiymətləri, geosiyasi situasiyanın dəyişməsi.

Mövzu 15. Lizinq və françayzinqin əsas üstünlükləri.

Lizinqin mahiyyəti. Lizinq alan müəssisə üçün lizinqin üstünlükləri: lizinq 100% kreditləşdirməni nəzərdə tutur; lizinq müəssisəyə yeni iri layihələrin yaradılmasına imkan verir; lizinq müəssisənin istehsal güclərinin genişləndirilməsinə şərait yaradır; lizinq müəssisənin balansında borcu artırmır; ödəmələr tam olaraq maya dəyərində daxil edilir və mənfəətdən vergini azaldır.

Lizinqin istehsalçı müəssisə üçün üstünlükləri; məhsulun satış bazarını genişləndirir; lizinq kompaniyaları ilə uzunmüddətli əlaqəni tənzimləyir.

Françayzinq haqqında məlumat. Françayzinqə verilən təriflər. Françayzinqin üstünlükləri; operator müəssisəsinin vasitələrindən istifadə. Ticarət köşkünün yaradılması baş firmanın kapitalının cəlb edilməsini tələb etmir; Əmək resurslarından istifadə-bu təsərrüfat fəaliyyətinin idarə olunması yerində fəaliyyət göstərir və baş firmanın maraqlarını təmsil edir. Bununla belə cəlb edilmiş idarə edənin deyil, mülkiyyətçinin maraqları hərəkətə gətirir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- 1.Казначевская Г.Б. Менеджмент, Ростов на – Дону, «Феникс» 2012.
- 2.Экономика, под ред. профессора А.С. Булатова, М. Юристь,1999.
- 3.Атакишиев М.С., Nurəliyeva R.N., Abbasova N.H. İnvestisiya fəaliyyətinin təşkili, Bakı, 2012.
- 4.Мəммədov А. Marketinq. Bakı, 2010
- 5.Андреев А.Ф. и др. Организация и управление предприятиями нефтяной и газовой промышленности. М. Нефть и газ. 1999
- 6.Андреев А.Ф. и др. Основы менеджмента. М. Юрлят,1999
- 7.Бизнес – план инвестиционного проекта. М. Экспертное бюро, 2007
- 8.Əliyev M.Ə., Hüseynov A.G., Kərimov K.S., Hüseynova Ü.Y., Neft – qaz sənayesinin iqtisadiyyatı və idarə edilməsi. B. “Letterpress” nəşriyyat evi 2016